

Т. О. Ївженко,

учителька Богуславецького НВК ім. М. О. Максимовича Золотоніської районної ради Черкаської області

ДУХОВНА СПАДЩИНА КОБЗАРЯ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Минають роки і століття, відходять у небуття покоління людей, змінюються їхні вірування та погляди, а великі мистецькі надбання залишаються, надовго переживають своїх творців, стають скарбами для майбутніх поколінь. До таких скарбів і належить творча спадщина генія українського народу Т. Г. Шевченка.

Велич Шевченка, його титул нашого національного пророка, заслужено здобутий безприкладним подвигом усього життя, зумовлюють ту притягальність, очевидний магнетизм, відчутний усім, хто торкається імені і слова Кобзаря [1, с.22].

Шевченко був наділений багатьма рисами вдачі: палким вільнолюбством, великою працелюбністю, жадобою вчитися, широким діапазоном зацікавлень, тонким знанням людської психології. Якщо помножити це багатство вдачі на талант в поетичному слові і в образотворчому мистецтві, то стає зрозумілою феноменальна природа його як людини і митця [2, с.5].

Ми добре усвідомлюємо, що головне у вихованні людини – це **формування гармонійно розвинутої особистості**. Особистості, яка володіє широким політичним світоглядом і культурним кругозором, має добре розвинене почуття соціальної відповідальності, свідомо, творчо і сумлінно ставиться до праці. Особистості, духовно багатій, політично активної, глибоко зацікавленої у справах суспільства. І на це спрямовано вивчення творчої спадщини Т. Г. Шевченка в школі. Не слід забувати наголошувати дітям, що Шевченко є основоположником сучасної української літературної мови. Саме він з неперевершеною майстерністю розкрив красу і силу українського слова.

Заслуга Т. Г. Шевченка в тому, що він відібрав з народної мовної скарбниці багаті лексико-фразеологічні прошки, відшліфував орфоепічні і граматичні норми, відкрив перспективи багатофункціонального використання літературної мови, вивів українську мову на рівень високорозвинених європейських мов [3, с. 20]. Хоча перед ним після викупу з кріпацтва постала проблема вибору: писати українською чи російською. Зваба була велика, бо жив у Петербурзі, серед російської еліти [4, с.86]. Але він зробив вибір на користь своєї, рідної мови.

Багато творів Т. Шевченка є джерелом вивчення української мови, зокрема синтаксису. Для прикладу візьмемо поему «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм...». Найбільш уживаним у творі є двоскладне, поширене, повне або неповне ускладнене речення. У поемі Шевченко широко використовує однорідні присудки, наприклад: «І смеркає, і світає, День божий минає...». Є речення з однорідними підметами: «...заговорять і Дніпро, і гори!». Часто автор використовує речення, ускладнені однорідними означеннями, додатками.

Тарас Шевченко вживає у поемі вставні слова: може, бувало, правда, а також звертання: «Схаменіться, недолюди, діти юродиві!».

Будучи нащадками такої людини-митця, етнографа, історика, літератора, філософа, яким є Шевченко, ми не можемо не відповідати і за долю колосальної значимості Шевченкового спадку,

який все ще потребує цілісного неупередженого прочитання.

Його колосальний творчий спадок вражає: **240 віршів**, балад, поем, драма "Назар Стодоля" і фрагменти двох незакінчених драм, **9 повістей** (із 20 ним написаних, але втрачених), щоденник, автобіографія, **250 листів**, археологічні замітки, статті і рецензії, буквар для народних шкіл... Мистецька спадщина Шевченка-художника налічує **835 творів** – живописних полотен, рисунків, офортів та ескізів (із них близько 270 не віднайдено). Був він першокласним акварелістом – відомо **210 його акварелей**, передусім пейзажів, які за рівнем мистецької досконалості стоять у ряду світових здобутків малярства; блискучим портретистом-психологом, про що свідчать **150 портретів**, серед яких – 43 автопортрети; офортистом – відомі 6 офортів серії "Живописна Україна" та 21 офорт, виконаний в останні роки, ландшафтів України [5, с.1].

Тарас Шевченко зробив значний внесок у скарбницю української культури. Він – цілісна натура, і не можна аналізувати Шевченка-поета, не звертаючи уваги на Шевченка-художника.

Шевченко відвідав Україну в 1843 році і ця поїздка вплинула на подальшу його життєву позицію – словом і пензлем працювати для свого народу. Варто відзначити, що подорожуючи Україною, Тарас Шевченко всі картини життя українського народу показує на фоні пейзажу, типового для Черкащини. В останній рік життя художник створює цілу галерею портретів друзів і близьких [6, с.31]. Особливе місце в портретній творчості Шевченка посідають автопортрети, в яких він відобразив себе у різні пори життя, в різних настроях і переживаннях, але неодмінно із глибоким щирим самоаналізом [2, с.9]. Вагому частину в малярському доробку Тараса Шевченка становлять офорти. Саме за свої офорти вже наприкінці життя Шевченко здобув, безсумнівно, заслужене звання академіка. 2 вересня 1860 р. Рада Петербурзької академії мистецтв присвоїла йому звання академіка гравюри [7, с.13]. Живописні й графічні твори за часом виконання датуються 1830–1861 роками й територіально пов'язані з Росією, Україною і Казахстаном [8].

Творча спадщина Тараса Шевченка – яскрава сторінка в історії української художньої культури. Вчитель образотворчого мистецтва має можливість показати розвиток реалістичних традицій у працях митця. Багато учнів нашої школи, так як і Шевченко, навчаються малюванню, тільки не в дяка, а в художній студії, пробують себе в якості портретистів та пейзажистів. Оригінальною є виставка портретів Шевченка та ілюстрацій до його творів, які намалювали юні богуславчани до ювілею від дня народження Тараса Григоровича.

Ще молодим студентом Академії мистецтв Тарас Шевченко розширює межі свого історичного мислення. Читає про минуле України. Його тривожило ослаблення історичної пам'яті, забутий народом свого славного і безталанного минулого [4, с.91]. У творі «Чигрине, Чигрине» автор висловлює сум і жаль з

приводу знищення Запорізької Січі і втрати могутності України.

Шевченко застерігав від братовбивчої ворожнечі, від засліплення сумнівною славою [4, с. 96]. Ці питання актуальні для сучасного українського суспільства. Таким чином Кобзареве слово – це крок до усвідомлення уроків історії.

Т. Шевченко турбувався не лише про волю українського народу. Ставши на захист народів Кавказу, що обороняли свою волю від зазіхань російського самодержавства, Шевченко настільки усвідомлював природу імперського загарбництва, настільки точно охарактеризував його підлу й підступну ідеологію, що його «Кавказ» набув загальнолюдського звучання [9, с.154]. Під час вивчення в 7 класі теми «Східні слов'яни та їх сусіди» слід згадати поему «Єретик» [14, с.22].

Використовуючи елементи музейної педагогіки та надання музейної кімнати М. Максимовича, вчителі нашої школи активно застосовують на уроках матеріали експозиції, що ілюструє тісні творчі та особисті зв'язки двох визначних постатей Черкащини – Тараса Шевченка і Михайла Максимовича. Це розвиває вміння учнів порівнювати, співставляти, працювати з листами як джерелами інформації, виховувати почуття національної свідомості, пам'яті, відповідальності, прагнення знати та берегти своє коріння. Учасники театрального гуртка «Журавлиний клич» багато уваги приділяють стосункам двох земляків Т. Шевченка і М. Максимовича. Юні актори грають сценки, де відбувається перше знайомство земляків, а також епізод, коли Шевченко приїздить до Максимовича в Прохорівку.

Мало хто знає, що крім свого таланту писати вірші та малювати, Шевченко мав ще один. У 1848 - 1849 рр. він був включений до складу наукової географічної експедиції, очолюваної російським мореплавцем і географом Олексієм Івановичем Бутаковим. Із 5 травня 1848 року Тарас Григорович – художник-дослідник Аральської географічної експедиції [15]. Учитель географії, вивчаючи тему «Водні ресурси рідного краю», обов'язково згадає уривок з балади «Причинна»: «Рече та стогне Дніпр широкий, Сердитий вітер завива, Додолю верби гне високі, Горами хвилю підійма». А в магнітофонному запису прозвучить «Заповіт» (сл. Т. Шевченка, муз Г. Гладкого) «Було видно, було чути, як рече ревучий» (Дніпро). Шестикласники, вивчаючи тему «Вода в атмосфері», наведуть уривки з творів про хмари, зокрема і уривок з вірша «Іван Підкова»: «Чорна хмара з-за Лиману Небо, сонце криє, Синє море звірюкою То стогне, то вие». Вивчаючи в 9 класі тему «Черкаська область», можна учням дати завдання: в яких відомих творах Т. Шевченка згадуються топоніми області? У своїх творах Шевченко згадує високі кургани та могили, розкидані на території Полтавщини. У повісті «Мандрівка з приємністю та й не без моралі» Шевченко пише: «А понад берегами Дніпра, на Полтавщині та Київщині, не пройдете й верстви полем, щоб не побачити його окраси – високої могили, або й десятка могил» [10, с. 598]. Доречно навести ще одну промовисту фразу з археологічних нотаток поета «По Золотоношської дорозі в семи верстах от города (Переяслава) высокий курган, называемый, Богданова могила. И тут же недалеко впадает в древнее русло Днепра бесконечный вал, неизвестно когда и для кого построенный» [11, с. 306]. А щоб зацікавити географією рідного краю, слід підкреслити, що Золотоноша знайшла відображення в художній творчості: повість «Близнята» [10, с. 344, 416] та повість «Наймичка» [10, с.7].

Є широке поле діяльності і для вчителя музики, адже Тараса Шевченка справедливо називають поетом слова, пензля і співу. Під впливом його живописного слова в нашій уяві постають яскраві картини, образи,

а саме слово звучить як пісня. Тому належить він до числа наймузикальніших поетів світу. Доказом цього є дивовижний факт: переважна більшість поетичних творів Великого Кобзаря дістала друге музичне життя. На тексти й мотиви «Кобзаря» сотні композиторів світу створили близько 500 творів (а весь «Кобзар» нараховує 240 назв). Лише М. В. Лисенко поклав на музику 87 творів Шевченка. Перший твір «Заповіт» митець написав у 1868 р., а останній – елегія пам'яті Шевченка для скрипки і фортепіано – у 1912 році. А між двома датами сорок чотири роки плідної роботи, за які створено 56 романсів, 19 хорів, 9 вокальних ансамблів і 3 кантати [12]. Ми зачаровуємося романсами «Нащо мені чорні брови», «Ой одна я, одна», «По діброві вітер віє», «Садок вишневий коло хати» та ін.

Шевченко приходиться до нас щороку навесні. Приходить щоразу новим, неповторним. І саме в березні в нашій школі відбувається тиждень української мови та літератури. Але часто ми цей тиждень називаємо просто – **Шевченківські дні**, що характеризуються насиченістю заходів, оригінальним підходом і великим інтересом учнів. Діти натхненно читають поезії Великого Кобзаря, інсценізують поезії Шевченка та твори про нього самого, знайомляться з творами поета і книгами про нього, які є в нашій бібліотеці. А як логічне завершення тижня – навчальна гра «Чи знаємо ми Шевченка?», де учні показують свої знання про Кобзаря та дізнаються багато нового.

Здавалось би про Т. Шевченка ми знаємо вже все: поет, мислитель, художник, філософ... Та виявляється він багатогранний, його талант – невичерпний і нескінченний. Не тому, що він кращий від інших – у ньому наша історія і реальність!

Як весна оновлює природу, так слово Великого Тараса оновлює наші душі, закликає бути чесними і милосердними, палко любити свій народ, свою Україну. Так, Шевченко – вершина родового українського дерева. Коли б волею якоїсь надзвичайної сили наш народ постав перед необхідністю з-поміж усіх книжок вибрати дві, то він узав би Біблію та «Кобзар» - Євангеліє від Тараса. Без першої був би неповноцінний духовно, а без другої – немислимий як народ. І нехай наші учні пам'ятають Шевченкові заповіді: здобути волю, любити Україну, бути єдиною дружною сім'єю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Використані матеріали Веб-сайту Нац. парламентської бібліотеки України.
2. Денисенко Л. Сучасна українська літературна мова, її стан та статус. *Джерела духовності*. 2002. №1. С.20-21.
3. Жулинський М. Українська література: творчі і твори: учням, абітурієнтам, студентам, учителям. Київ: Либідь, 2011. 1152 с.
4. Ключок Г. Поезія Тараса Шевченка: сучасна інтерпретація. Навчально-методичний посібник. Київ: Освіта, 1998. 237 с.
5. Орлова Н. Тарас Шевченко – гравер. *Українська мова і література в сучасній школі*. 2013. №3. С. 13-16.
6. Поліщук В. Шевченкіана земляків Кобзаря. *Педагогічний вісник*. 2009. №1. С.22-23.
7. Рильський М., Дейч О. Тарас Шевченко. Біографічний нарис. Київ, 1963.
8. Розіна Н. Тарас Шевченко – філософ-пророк, художник слова й пензля. *Педагогічний вісник*. 2009. №1. С.31-32.
9. Степовик Д. Вступна стаття. // Тарас Шевченко: Живопис; Графіка: Альбом / Авт. вступ. ст. та упорядник Д.В.Степовик. Київ: Мистецтво, 1986. 175 с.
10. Шевченко Т. Кобзар. Київ: Дніпро. 1969. 700 с.
11. Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 6 т. Київ, 1963. Т. 6.